

دکتر نیره شاه‌محمدی
دکترای برنامه‌ریزی درسی
افشین چمن‌آرا
کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی

رویکرد موضوع محور در آموزش

کلیدواژه‌ها: برنامه‌ریزی درسی موضوع محور، تعمیق یادگیری، ساختن گرابی

اشاره

معلم کارآمد همواره در زمینه برنامه‌ریزی درسی کلاس و تأثیر آن بر دانش‌آموزان سؤالات زیادی از خود می‌پرسد. این سؤالات درباره ارزش‌ها، نگرش‌ها و مهارت‌هایی هستند که آموزش درس‌های متفاوت در دانش‌آموزان ایجاد می‌کنند تا به افرادی منتقد، خلاق، مهربان و مؤثر در جامعه تبدیل شوند؛ سؤالاتی نظیر: آیا این آموزش‌ها دانش‌آموزان را برای زندگی در جهانی متغیر و نامطمئن آماده می‌کنند تا بتوانند درست تصمیم بگیرند، گوش دهند، به دیگران احترام بگذارند و نقطه‌نظرات خود را بیان کنند؟ آیا آموزش‌های ارائه شده برای دانش‌آموزان محدودیت فکری ایجاد می‌کند، یا اینکه با تمرکز بر علاقه‌ها، انرژی و تخیل‌شان، آن‌ها را در دنیای واقعی درگیر می‌کند؟ آیا در آموزش از عواملی استفاده می‌شود که تسهیل‌کننده و افزایش‌دهنده یادگیری و مهارت‌های تفکر سطوح بالاتر در دانش‌آموزان باشد؟

در پاسخ به این سؤالات می‌توان گفت، معلم با بهره‌گیری از رویکرد موضوع محور^۱ (یا مضمون محور) تسهیل‌گر یادگیری خواهد بود. فراگیرندگان نیز بر فرایند یادگیری خود کنترل بیشتری خواهند داشت. همچنین فرایند یاددهی - یادگیری در خدمت توسعه مهارت‌های فراگیرندگان خواهد بود و آن‌ها از سطوح بالاتری از مهارت‌های ارتباطی برخوردار خواهند شد و در طی فرایند یادگیری، سبک‌های آموزش فردی و آنچه را به افزایش یادگیری آن‌ها منجر می‌شود، خواهند آموخت.

این مدل از برنامه‌ریزی درسی از مبانی تاریخی و فلسفی و تحول و نیز الگوهای تغییر برنامه‌ریزی درسی سرچشمه می‌گیرد. نظریات پیشرفت‌گرای و ساختن‌گرایی بر روند تحول و توسعه اثر چشمگیری گذاشته است. استفاده از روش آموزش موضوع محور با بهره‌گیری از یادگیری‌های مشترک، توجه به مهارت‌های تفکر، آداب و مهارت‌های زندگی، کار و فناوری را به عنوان مباحث بین‌رشته‌ای میسر می‌کند. هنگامی که قرار باشد موضوع یا هدف خاصی را به دانش‌آموز بیاموزیم، اگر آنچه ارائه می‌شود، خواسته و مطلوب او باشد و او بتواند برای آنچه آموزش می‌بیند، دلیل و معنایی در محیط اطراف بیابد، یادگیری بسیار راحت‌تر صورت خواهد گرفت. آموزش نمی‌تواند در خلأ اتفاق بیفتد. آموزش نیازمند بافت و زمینه است. لازم است مخاطب برای آنچه می‌آموزد، دلیل و جایی در زندگی روزمره پیدا کند. در چنین شرایطی، فراگیرندگان با موضوع احساس نزدیکی و آشنایی می‌کنند، در عمل با آن درگیر می‌شوند و انگیزه بیشتری برای یادگیری پیدا می‌کنند. از این رو، به کارگیری علوم، موضوعات و مفاهیم علمی در موقعیت و مکان‌های آشنا و مناسب کودک، یادگیری را برای کودک معنادار و ملموس می‌کند. در این مقاله، مفهوم و مبانی نظری رویکرد موضوع محور معرفی و تشریح می‌شود.

مفهوم رویکرد موضوع محور

- مراد از تم (موضوع یادگیری)، هر موضوع یاددهی - یادگیری است که حداقل چهار ویژگی داشته باشد:
۱. مورد علاقه و توجه دانش‌آموزان باشد. یعنی محور یادگیری، مسائل و موضوعات علمی مورد علاقه
 ۲. قابلیت عمق‌بخشی داشته باشد. به عبارت دیگر، نه تنها با رشد توانایی‌ها و خواسته و امکانات دانش‌آموز و جامعه شهروندی متناسب باشد، بلکه مطلب چنان عمیق، متنوع، جذاب، جالب و بسط‌یابنده باشد که

مسئله باشد. به این معنا که طراحی یک موضوع، راه خلاقانه‌ای برای درهم تنیدن موضوعات از هم مجزا ارائه کند.

ویژگی‌های رویکرد موضوع محور

- ویژگی‌های عمده رویکرد موضوع محور عبارت‌اند از:
۱. بسیاری از حوزه‌های برنامه درسی را به هم پیوند می‌زند و آن‌ها را یکپارچه می‌کند. در این رویکرد، موضوعات آموختنی پراکنده نیستند و از انسجام درونی برخوردارند.
 ۲. بستر خوبی برای پیشرفت تدریجی سواد علمی نوآموزان، همراه با افزایش توانایی خواندن و نوشتن آن‌ها فراهم می‌کند و یادگیری را برایشان نشاط‌آور و مفید جلوه می‌دهد.
 ۳. با زندگی فراگیرندگان ارتباط تنگاتنگ دارد.
 ۴. انسجام درونی دارد و با هدف‌های آموزشی مرتبط است.
 ۵. قابلیت عمیق شدن دارد و لذا به‌جای گستردن یک موضوع، آن را عمیق‌تر می‌کند تا یادگیری مؤثرتر و مفیدتر تحقق یابد.
 ۶. نقاط اتصال خوبی به موضوع‌های مختلف دارد؛ یعنی از یکسو به محتوای آموزشی و از سوی دیگر به انتظارات برنامه درسی ملی و دیگر اسناد بالادستی پیوند دارد. در عین حال می‌تواند انتظارات سازمان‌ها و نهادهای گوناگون را برآورده سازد.
 ۷. به دانش‌آموزان فرصت تجزیه و تحلیل اطلاعات را می‌دهد. به این ترتیب، آن‌ها مطالب را بهتر می‌آموزند.
 ۸. اجازه می‌دهد یادگیری به‌طور طبیعی‌تر اتفاق بیفتد

قابلیت ادامه بحث و یادگیری آن برای دانش‌آموز وجود داشته باشد.

۳. با موضوعات یادگیری و مسائل متعدد ارتباط و همبستگی بیرونی داشته باشد. این ارتباط دو فایده‌دارد:

الف) می‌توان آن را از ابعاد گوناگون و متنوع مورد کنکاش، مطالعه و یادگیری واگرا قرار داد.

ب) برای دانش‌آموزان مختلف با نیازها، توانایی‌ها، امکانات و خواسته‌های متفاوت و متنوع، فرصت‌های متعدد و متناسب یادگیری فراهم می‌شود تا هر دانش‌آموز بر اساس علاقه، نیازمندی و امکانات خود به انتخاب موضوع یادگیری و انجام فعالیت‌های یادگیری در محدوده‌ای وسیع‌تر و متنوع‌تر در درون و خارج از آموزشگاه بپردازد.

۴. همبستگی عمیق بین ارتباطات بیرونی برقرار باشد. به‌عبارت دیگر، نتایج حاصل از مطالعه موضوعات مختلف در مورد محور یادگیری، یکدیگر را تأیید کنند. در این صورت، ابعاد محور یادگیری از جهات مختلف به‌طور عمیق بررسی می‌شوند و موارد یادگیری حاصل از آن، با تأیید یکدیگر، صحت و سلامت حاصل از یادگیری موضوعات را تقویت می‌کنند.

مطالعه یک موضوع شامل تمرکز روی یک عنوان مورد علاقه دانش‌آموزان و ادغام موضوعات مانند ادبیات و مهارت‌های زبانی، علوم، ریاضیات، هنر و... در آن است. این ادغام برنامه درسی به شکلی صورت می‌گیرد که دانش‌آموزان موضوعات از هم مجزا را مطالعه نمی‌کنند؛ موضوعاتی مانند آب و هوا که مطالب به هم مرتبط را در هم ادغام می‌کنند، موضوع یا تمی مناسب و مورد علاقه دانش‌آموزان هستند. مطالعه یک موضوع، مطالعه‌ای عمیق است و لازم است موضوع موردنظر به اندازه کافی گسترده باشد تا بتوان آن را به موضوعات فرعی تقسیم کرد.

چند نکته اساسی در این نوع آموزش وجود دارد:

۱. لازم است دانش‌آموزان نسبت به برنامه درسی و موضوع تجربه قبلی داشته باشند.

۲. معلمان باید در زمینه طراحی و اجرای این نوع از برنامه در کلاس خود توانمند شوند. زیرا تصمیم‌گیری معلم در انتخاب موضوع، بر یادگیری دانش‌آموزان تأثیر مستقیم دارد.

۳. لازم است معلم در هنگام طرح‌ریزی، نیازهای دانش‌آموزان را مدنظر داشته باشد و آن‌ها را در فرایند انتخاب و طرح‌ریزی مشارکت دهد.

۴. درهم تنیدگی برنامه لازم است در راستای حل یک

**رویکرد
موضوع محور
بسیاری از
حوزه‌های
برنامه درسی را
به هم پیوند می‌زند
و آن‌ها را
یکپارچه می‌کند.
در این رویکرد،
موضوعات
آموختنی پراکنده
نیستند و
از انسجام درونی
برخوردارند**

در رویکرد موضوع محور معلم به محیط های متنوع یادگیری نظیر کلاس، آزمایشگاه، مزرعه، خانه، کتابخانه و... نیاز دارد و در فرایند تدریس، مفاهیم را با کمک مثال ها و مصداق هایی واقعی از محیط زندگی نظیر جانوران، گیاهان، آهن ربا، خاک و سنگ آموزش می دهد

و زمان کلاس به درستی به بخش های گوناگون موضوعات درسی مانند علوم، ریاضیات، ادبیات و... تقسیم شود.

۹. فعالیت های آموزشی مبتنی بر این رویکرد، دانش آموزان را به کاربرد مفاهیم و اطلاعات در زمینه های مفید و مرتبط با زندگی شان، مثل تصور آینده شغلی و مکان های نا آشنا (محیط های کاری و کارگاه ها)، تشویق می کند.

۱۰. دانش آموزان را در کارهای گروهی که در آن گفت و گوهای مهم درمی گیرد و ایده ها رد و بدل می شود تا تصمیم گیری نهایی صورت گیرد، شرکت می دهد.

۱۱. درس ها، تمرینات و آزمایش ها، توان مهارت های ارتباطی دانش آموزان را، علاوه بر مهارت های علمی، پرورش می دهد.

۱۲. در این رویکرد، دانش آموزان در یادگیری محتوای درسی مهارت های عملی مانند همکاری، ارتباطات، تفکر نقادانه و... را می آموزند و عادت به یادگیری مادام العمر در آن ها شکل می گیرد.

در این رویکرد، معلم به محیط های متنوع یادگیری نظیر کلاس، آزمایشگاه، مزرعه، خانه، کتابخانه و... نیاز دارد و در فرایند تدریس، مفاهیم را با کمک مثال ها و مصداق هایی واقعی از محیط زندگی نظیر جانوران، گیاهان، آهن ربا، خاک و سنگ آموزش می دهد. هر چه محیط و مثال ها ملموس تر و آشنا تر باشند، کار یادگیری راحت تر خواهد بود و در نهایت حاصل کار و تعامل دانش آموزان با یکدیگر و با معلم، دانشی است که کودک خود در تعامل با محیط زندگی کسب می کند.

شرایط انتخاب موضوع برای اجرا

موضوع انتخابی می تواند:

- مستقیماً از راهنمای برنامه درسی ملی نشئت بگیرد.

در مورد یک موقعیت خاص، جشن های محلی، یک داستان یا موضوعی علمی که دانش آموزان به طور روزمره با آن سروکار دارند باشد. **کی ران ایگن**^۲ (۱۹۸۶) می گوید: «ما به استفاده از قدرتمندترین ابزارها برای یادگیری دانش آموزان نیازمندیم. به کارگیری تخیل یادگیرندگان، یکی از قدرتمندترین ابزارهایی است که آن ها را در فرایند یادگیری درگیر می کند. این امر قلب یادگیری محسوب می شود. ما می خواهیم دانش آموزان سؤال کنند، درک کنند، همدردی کنند، فکر کنند و... لازم است از جادوی یادگیری، اکتشاف و به کارگیری

تفکر و تخیل دانش آموزان استفاده کنیم. لذا بهره گیری از داستان به درگیر کردن تخیل دانش آموزان و یادگیری بهتر موضوعات انتزاعی کمک می کند. داستان وسیله ای برای منعکس کردن ارزش ها، قضاوت، همدردی و پرورش پرسشگری در دانش آموزان است، زیرا آن ها داستان را دوست دارند.

- پس از انتخاب موضوع لازم است معلم از خود سؤال کند:

• این موضوع کدام مهارت های زبانی را می تواند آموزش دهد؟ برای مثال، کدام مهارت نوشتاری مانند نامه نوشتن، نوشتن تخیلی، گزارش نویسی، نوشتن بازی، نوشتن شعر و غیره می تواند در دانش آموزان بسط و توسعه یابد؟

• کدام یک از حوزه های یادگیری دیگر را می توان به راحتی و به طور طبیعی با این موضوع مرتبط کرد؟

• کار چگونه ارائه شود تا معلم و دانش آموزان از فرایند یاددهی - یادگیری لذت ببرند.

مراحل طراحی آموزش موضوع محور

در آموزش موضوع محور، سازمان برنامه درسی می تواند براساس یک موضوع کوچک یا گسترده (بسته به موضوعی که قرار است پوشش داده شود) طبق این مراحل تنظیم شود:

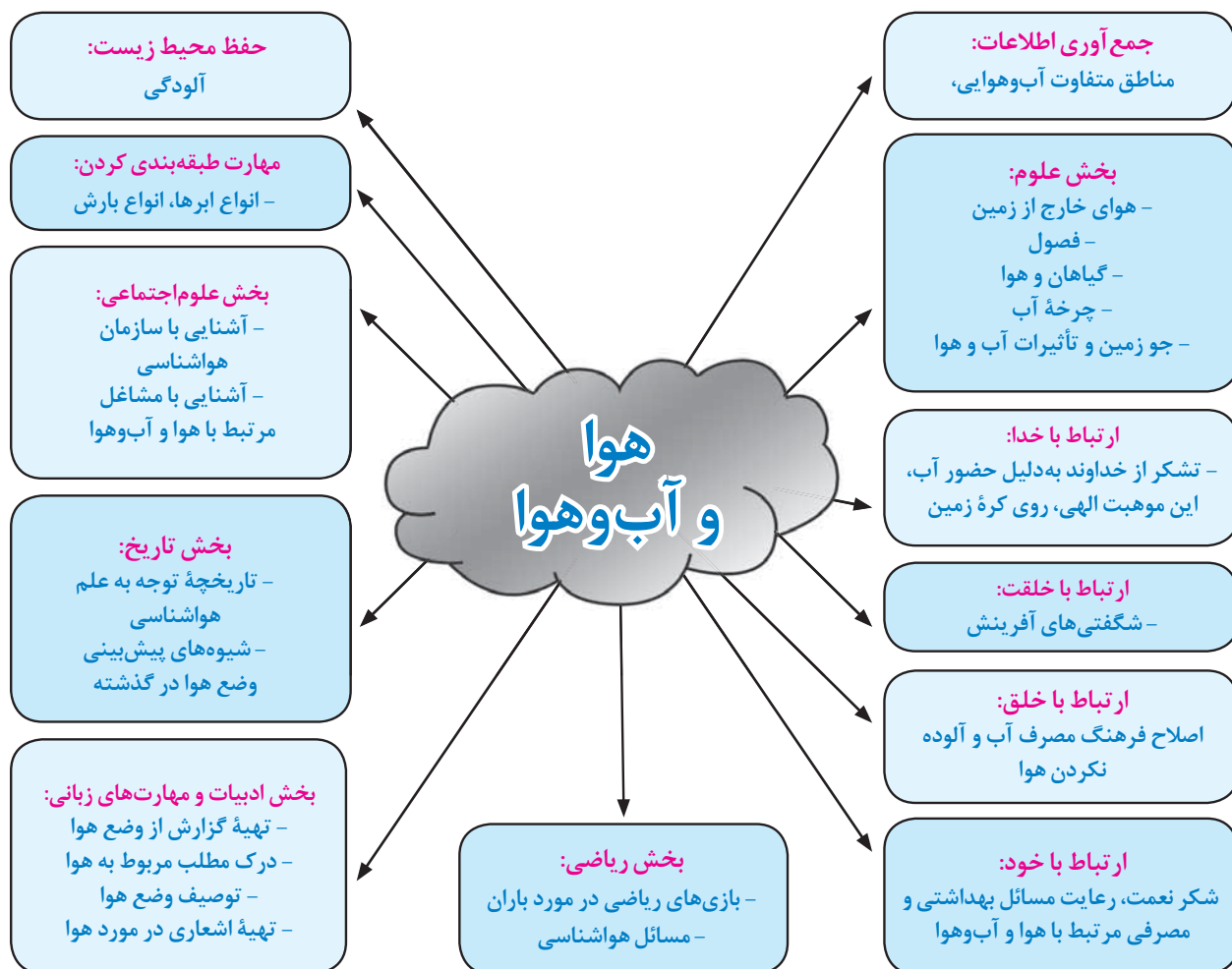
۱. تصمیم گیری در مورد موضوع: معلم می تواند موضوع را با نظر دانش آموزان انتخاب کند. موضوع می تواند مفهومی کوچک (مثل: روستا، مادر، آب و هوا) یا مفهومی وسیع و یکپارچه (مثل اکوسیستم، جو و غیره) باشد.

۲. ادغام موضوع با برنامه درسی موجود: موضوع به گونه ای یکپارچه، با در نظر داشتن مهارت و دانش محتوا، به برنامه درسی موجود متصل می شود.

۳. طراحی دستورالعمل و برنامه های مشترک: این مرحله شامل سازمان دهی منابع و فعالیت های لازم برای ارائه موضوع است. برای مثال، فراهم کردن امکان رفتن به باغ گیاه شناسی برای گردش علمی.

۴. طراحی فعالیت گروهی و بحث و گفت و گو: انجام فعالیت های گروهی و بحث و گفت و گو دانش آموزان را قادر می سازد در فعالیت های کلاسی شرکت و به دیدگاهی مشترک از موضوع دست یابند. این امر به اکتشاف خلاقانه موضوع کمک می کند.

۵. سازمان دهی محیط کلاس: معلم فضای کلاس را به گونه ای سازمان دهی می کند که دانش آموزان بتوانند به راحتی، به صورت فردی، در گروه های کوچک و بزرگ، به انجام فعالیت های مرتبط با موضوع

نمودار قالب موضوع درس آب و هوا

* پی‌نوشت
1. thematic approach
2. Kieran Egan

* منبع
۱. برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۱). شورای عالی آموزش و پرورش. وزارت آموزش و پرورش.

۲. عباسی، حمیدرضا؛ صاحب‌زاده، بهروز (۱۳۹۳). رویکرد تمانیک در آموزش زمین‌شناسی. مجله رشد آموزش زمین‌شناسی، دوره نوزده، شماره ۴.

3. Heath, P. Owens, Paul, O. (2010) "Thematic Learning, The Interdisciplinary Project (IDP).

4. Robin, Fogarty (1997). Problem- Based Learning and Other Curriculum Models for the Multiple Intelligences Classroom. NY: Corwin. p. 160. ISBN 978-1-57517-067-1.

5. "Improving Elementary Student Engagement in the Learning Process through Integrated Thematic Instruction" (2010). www.teachingtimes.com

نظر گرفته شده دو عملکرد موازی را به اجرا درمی‌آورد. مهارت‌های زبانی (خواندن، نوشتن، گفتن و گوش دادن) که از طریق آن‌ها بیشتر یادگیری‌ها اتفاق می‌افتد و آموزش هنرهای زبانی که توانایی دانش‌آموز را برای کاربرد این مهارت در طیف گسترده‌تری از موقعیت‌ها و برای سایر موضوعات بالا می‌برد. این توانایی‌های زبانی زمانی به صورت مؤثر آموخته می‌شوند که از آن‌ها در موقعیت‌های واقعی استفاده شود.

برونداد آموزش موضوع محور

با اتخاذ رویکرد موضوع محور یادگیری برای اغلب دانش‌آموزان جذاب و سرگرم‌کننده خواهد بود. آن‌ها به طور فعال در فرایند یادگیری درگیر خواهند شد. مهارت‌های یادگیری سریع‌تر توسعه خواهد یافت و هر مهارت با اتصال به سایر مهارت‌ها تقویت خواهد شد. اعتماد به نفس و انگیزه دانش‌آموز بالاتر خواهد رفت و مشکلات انضباطی و بی‌نظمی در بین دانش‌آموزان کمتر خواهد شد.

بپردازند، گوش کنند، صحبت کنند و معلم هم بر کل کلاس احاطه داشته باشد.

مراحل اجرای آموزش موضوع محور

مرحله اول: ارائه مقدمه و زمینه‌سازی

شروع کار با ارائه فعالیت‌هایی است که مقدمه‌ای در زمینه موضوع به دست می‌دهد و آن را به دروس قبلی و تجربیات قبلی دانش‌آموزان متصل و شروع درس جدید را زمینه‌سازی می‌کند.

مرحله دوم: گسترش فعالیت‌ها

این مرحله بخش عمده آموزش را شامل می‌شود. برنامه‌ریزی برای این مرحله شامل بازشناسی فعالیت‌های باارزشی است که اطلاعات و آگاهی دانش‌آموز را در زمینه محتوای مورد نظر افزایش می‌دهد و به او کمک می‌کند بر مهارت‌های زبانی تسلط پیدا کند. بیشترین بخش واحد درسی در این مرحله اتفاق می‌افتد. فعالیت‌های در